

**JOSÉ EMILIO
PACHECO**

**Bătăliile
din deșert**

Traducere din limba spaniolă de
Cornelia Rădulescu

Note de Mugur Butuza

Editura Paralela 45

Nota editorului

José Emilio Pacheco s-a născut la 30 iunie 1939, în Ciudad de México. A studiat mai întâi dreptul, apoi literatura la Universitatea Națională Autonomă a Mexicului (UNAM). A început să scrie foarte devreme, mai întâi pentru reviste studențești, apoi pentru gazete și suplimente literare (*Estaciones, Diálogos, Plural, Vuelta*, etc.). A publicat de-a lungul timpului volume de poezie (*No me preguntes cómo pasa el tiempo*, 1969, *Los trabajos del mar*, 1983, *Ciudad de la memoria*, 1990, etc.) și proză scurtă (*El viento distante*, 1963, *El principio del placer*, 1972, *La sangre de Medusa y otros cuentos marginales*, 1990), două romane (*Morirás lejos*, 1967, și *Bătăliile din deșert*, 1981), dar și volume de articole și eseuri. Pentru cărțile sale a fost premiat în numeroase rânduri, atât în Mexic, cât și în alte țări latinoamericane. În 2009, i s-a decernat Premiul Cervantes pentru întreaga operă, cel mai important premiu pentru scriitorii de limbă spaniolă. A murit la 26 ianuarie 2014, în urma unui stop cardiac.

★

josé emilio pacheco

Încă de la primul său volum de poezie, *Los elementos de la noche* (*Elementele nopții*, 1963), critica remarca strădania și chiar pasiunea lui Pacheco de a găsi cuvântul și tonul potrivit, dar și „perfecțiunea formei și angajarea intimă, emoțională” a poemelor sale. *Bătăliile din deșert* nu face excepție de la acest mod de lucru al lui Pacheco: e un text clar, chiar simplu, dar de o simplitate înșelătoare, căci povestea lui Carlitos are ca fundal un moment de cotitură în istoria Mexicului, pe care autorul îl surprinde în toată pluridimensionalitatea sa. Mijlocul secolului trecut, în Mexic ca și în alte părți, a fost marcat de industrializarea rapidă a țării și de corupția generalizată a autorităților politice, ca și de penetrarea agresivă a consumerismului în societatea mexicană, încă nu cu totul desprinsă de trecutul ei colonial și agrar. Măiestria lui Pacheco e de a da seama de toate aceste schimbări, ceea ce produce abundența de referințe istorice, politice, literare și culturale a textului – de la staruri de cinema la reviste de benzi desenate, de la evenimente marcante din istoria Mexicului la evenimente politice internaționale –, pe care, pentru a nu rupe fluenta textului, ne-am străduit să le limpezim, cu economie, în notele de final ale prezentei ediții.

I

Lumea cea veche

Îmi amintesc, nu-mi amintesc: ce an să fi fost? Apăruseră supermarketurile, dar nu și televiziunea, aveam doar radio, ascultam Aventurile lui Carlos Lacroix, Tarzan, Călărețul singuratic, Legiunea Matinalilor, Copiii Profesori, Legende de pe străzile din Ciudad de México, Panseco, Doctorul I.Q., Doctorița Inimii de la Clinica Sufletelor. Paco Malgesto comenta corridele de tauri, Carlos Albert era cronicarul fotbalului, Mago Septién transmitea meciurile de baseball. Circulau primele automobile produse după război: Packard, Cadillac, Buick, Chrysler, Mercury, Hudson, Pontiac, Dodge, Plymouth, De Soto. Ne duceam să vedem filme cu Errol Flynn și Tyrone Power, la matineu, când dădeau câte o

serie completă: Invazia planetei Mongo era preferata mea. Cântecele la modă erau Sin ti, La rondalla, La burrita, La múcura, Amorcito Corazón. Auzeai pretutindeni un vechi bolero portorică: Oricât de sus cerul ar fi peste lume, oricât de-afund-ar fi marea adâncă, stavilă nu-niciuna în lume, pe care iubirea-mi adâncă să n-o sfarme pentru tine.

A fost anul poliomielitei: școli pline de copii cu aparate ortopedice; al febrei aftoase: în toată țara erau împușcate zeci de mii de vite bolnave; al inundațiilor: centrul orașului se transformase din nou într-un lac, oamenii mergeau cu barca pe străzi. Cică la următoarea furtună crapă canalizarea principală și capitala se îneacă. Și ce dacă, răspundea frate-meu, sub regimul lui Miguel Alemán oricum trăim în rahat până-n gât.

Peste tot, mutra Domnuluipreședinte: desene uriașe, portrete idealizate, fotografii unde vrei și unde nu vrei, alegorii ale progresului cu Miguel Alemán în chip de Dumnezeu Tatăl, caricaturi elogioase, monumente. Adulație publică, blesteme neconținute în privat. La școală scriam de o mie de ori în caietul de pedepse:

Trebuie să fiu ascultător, trebuie să fiu ascultător, trebuie să fiu ascultător față de părinți și învățători. Ni se preda istoria patriei, limba națională, geografia Districtului Federal: râurile (pe atunci mai existau râuri), munții (se vedeau munții). Era lumea cea veche. Adulții se plâneau de inflație, schimbări, trafic, imoralitate, zgomot, delincvență, suprapopulare, cerșetorie, străini, corupție, de cei puțini care se îmbogățeau nemăsurat în timp ce aproape toți ceilalți trăiau în sărăcie.

Ziarele titrau: Lumea trece prin clipe grele. Spectrul războiului final se profilează la orizont. Simbolul sumbru al epocii noastre este ciuperca atomică. Totuși, speranța exista. Manualele noastre o afirmau deschis: Pe hartă, Mexicul are formă de corn al abundenței. Iar pentru imposibilul de imaginat an două mii se vestea – fără a se specifica modul în care vom reuși așa ceva – un viitor de plenitudine și bunăstare universale. Orașe curate, fără nedreptate, fără sărăcie, fără violență, fără ambuteiaje, fără gunoaie. Fiecare familie va avea o casă ultramodernă și aerodinamică (cuvintele la modă). Nimănui nu-i va lipsi nimic. Mașinile

josé emilio pacheco

vor face totul. Străzi străjuite de copaci și fântâni, străbătute de mașini care nu scot nici fum, nici zgomot și nici nu se ciocnesc. Raiul pe pământ. Utopia în sfârșit cucerită. Între timp ne modernizam, incorporam în vorbirea noastră termeni care inițial păreau anglicisme din filmele cu Tin Tan, dar apoi, pe nesimțite, se mexicanizau: senchiu, ochei, uasamara, șarap, sori, uan momen pliiz. Începeam să mâncăm hamburgeri, tarte, donaç, hotdogs, milcșeic, aiscrim, margarină, unt de arahide. Coca-Cola îngropa răcoritoarele de hibiscus, chia și lă-mâie. Cei săraci continuau să bea tepache. Părinții noștri s-au obișnuit să bea haibol, care la început le mirosea a medicament. La mine acasă tequila e interzisă, spunea într-o zi unchiul meu Julián. Nu le servesc musafirilor decât whisky: trebuie să purificăm odată gustul mexicanilor.

II

Dezastrele războiului

În recreație mâncam plăcințele cu caimac cum nu se vor mai face vreodată. Ne jucam împărțiți în două tabere: arabi și evrei. Tocmai se înființase Israelul și începuse războiul împotriva Ligii Arabe. Copiii care chiar erau arabi sau evrei nu-și vorbeau decât ca să se insulte și să se certe. Bernardo Mondragón, profesorul nostru, le spunea: Voi v-ați născut aici. Sunteți la fel de mexicani precum colegii voștri. Nu moșteniți ura. După toate câte au fost (măceluri nesfârșite, lagăre de exterminare, bomba atomică, milioane și milioane de morți), lumea de mâine, lumea în care veți fi bărbați, trebuie să fie un loc al păcii, fără crime și fără nelegiuiri. Din băncile din spate se auzeau chicoteli. Mondragón ne privea profund întristat,

se întreba ce vom deveni peste ani, de câte răutăți și de câte nenorociri vom avea parte.

Pe atunci, Imperiul Otoman mai dănuia precum lumina unei stele moarte: Pentru mine, copil din cartierul Roma, arabii și evreii erau „turci“. Care „turci“ nu mi se păreau străini ca Jim, care se născuse la San Francisco și vorbea ambele limbi fără pic de accent; sau ca Toru, care crescuse într-un lagăr de concentrare pentru japonezi; sau Peralta și Rosales. Aceștia nu plăteau taxe școlare, erau bursieri, locuiau în niște zone părăginite din cartierul Doctores. Șoseaua La Piedad, încă nu se numea bulevardul Cuauhtémoc, și parcul Urueta formau linia de demarcație dintre cartierele Roma și Doctores. Romita era o localitate aparte. Acolo pândea Omul cu Sacul, marele hoț de copii. Copile, dacă te duci la Romita vei fi sechestrat, or să-ți scoată ochii, or să-ți taie mâinile și limba, or să te pună să cerșești și toți banii ajung la Omul cu Sacul. Ziua e cerșetor, dar noaptea e un milionar elegant pentru că-și exploatează victimele. Frica de-a fi aproape de Romita. Frica de a traversa cu tramvaiul podul de pe bulevardul Coyoacán,

numai șine și traverse; dedesubt râul murdar La Piedad, care uneori, când plouă mult, iese din matcă.

Înainte de războiul din Orientul Mijlociu, sportul principal în clasa noastră consta în a-l hărțui pe Toru. Chinezii-japonezii, mânca caca, nu-mi da-napoi. Aha, Toru, șarjezi ca un taur: ia să-ți înfig eu niște banderile. Nicio-dată nu mă alăturam acestor batjocoriri. Mă gândeam ce-aș fi simțit eu de-aș fi fost singurul mexican într-o școală din Tokyo; și cât suferea Toru văzând filmele în care japonezii apăreau ca niște maimuțe agitate și mureau cu miile. Toru, cel mai bun elev din clasă, strălucit la toate materiile. Mereu cu o carte în mână. Știa jiu-jitsu. Într-o zi s-a enervat și cât pe ce să-l facă praf pe Domínguez. L-a silit să-și ceară iertare în genunchi. De-atunci nu s-a mai luat nimeni de Toru. Azi e directorul unei uzine japoneze în care muncesc patru mii de sclavi mexicani.

Eu sunt din Irgun. Te omor: eu sunt din Legiunea Arabă. Așa începeau băătăliile din deșert. Le numeam astfel pentru că aveau loc într-o curte cu pământ roșiatic, praf de cărămidă

sau de piatră vulcanică, lipsită de copaci și verdeață, doar cu o coșmelie de ciment în capăt. Masca un pasaj subteran practicat pe vremea persecuțiilor religioase pentru a ajunge la casa din colț și de-acolo, în strada cealaltă. Nouă tunelul ni se părea un vestigiu din epoci preistorice. Totuși, pe-atunci, războiul *cristero* nu era atât de îndepărtat în timp pe cât este copilăria noastră de noi acum. Război la care familia maică-mii participase animată de un sentiment mai puternic decât simpla simpatie. Douăzeci de ani mai târziu continua să venereze martiri precum părintele Pro și Anacleto González Flores. Însă nimeni nu pomenea de miile de țărani uciși, de agrarieni, profesori de țară și soldați luați cu arcanul.

Eu nu pricepeam nimic: războiul, orice război, era ceva cu care se făceau filmele. Și, mai devreme sau mai târziu, în război câștigau ăia buni (cine sunt ăia buni?). Din fericire, în Mexic nu mai fusese război de când generalul Cárdenas înăbușise răzmerița lui Saturnino Cedillo. Părinților mei nu le venea să creadă: copilăria, adolescența și tinerețea lor avuseseră ca fundal nesfârșite bătălii și execuții. Dar în

anul acela pare-se că lucrurile mergeau foarte bine: tot timpul se suspendau orele și eram duși la inaugurări de șosele, bulevarde, baraje, parcuri sportive, spitale, ministere, clădiri imense.

De obicei nu erau decât grămezi de pietre. Președintele își dedica sieși aceste uriașe monumente neterminate. Ore și ore sub soarele nemilos, fără să ne mișcăm sau să bem apă – Rosales aducea lămâi: taie setea, ia una –, așteptând sosirea lui Miguel Alemán. Tânăr, surâzător, simpatic, strălucitor, salutând dintr-un camion deschis alături de suita sa.

Aplauze, confetti, serpentine, flori, fete, soldați (mai purtau atunci căștile franțuzești), pistolari (încă nu se numeau bodigarzi), nelipsita băbuță care rupea linia de militari și era fotografiată înmânându-i Domnului președinte un buchet de trandafiri.

Avusesem mulți prieteni, dar niciunul nu le convenise părinților mei: Jorge pentru că era fiul unui general care luptase împotriva pomeniților *cristeros*, Arturo pentru că părinții lui divorțaseră și-l creștea o mătușă care lua bani pentru ghicitul în cărți, Alberto pentru că

josé emilio pacheco

maică-sa, văduvă, lucra la o agenție de voiaj și o femeie decentă nu trebuie să iasă din casă. În anul acela eram prieten cu Jim. La inaugurările care ajunseseră să facă parte firească din viața noastră, Jim spunea: Azi vine tăticu'. Și mai apoi: Îl vedeți? E ăla cu cravata bleumarin, stă lângă președintele Alemán. Însă nimeni nu-l putea distinge între capetele bine pieptănate și date cu briantină sau cu Glostora. Dar da, fotografiile lui apăreau frecvent în ziare. Jim le decupa și le purta în ghiozdan. L-ați văzut pe tăticu' în Excelsior? Ce ciudat: nu semănați deloc. Păi, cică semăn cu mama. Când am să cresc, am să semăn cu el.